

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok XXII: 2024

Grudziądz, dnia 19.06.2024 r.

Nr 20 (815)

1359. spotkanie

mgr historii Marek Szajerka

Spostrzeżenia i uwagi do publikacji dr n. med. Pawła Grochowskiego odnośnie roli Grudziądza w czasach biskupa misyjnego Prus. Głos w dyskusji

Wnawiązaniu do planowanej prelekcji, organizowanej przez Grudziądzki Społeczny Komitet Upamiętnienia Biskupa Chrystiana w dniu 19 czerwca 2024 r.¹ Prelekcję wygłosi dr n. med. Paweł Grochowski.

Biuletyny Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, odpowiadam za siebie, są odnośnie tego okresu szczególnie starannie przygotowane, z uwzględnieniem kanonów obowiązujących w pracach naukowych.

Od strony edytorskiej odpowiada za to mgr Janusz Hinz, specjalista od sporządzania bibliografii. Za to Panu Januszowi serdecznie dziękuję. Bez Jego tytanicznej pracy nie byłoby sukcesu biuletynów KMDG.

Figurują one w bibliografii Grudziądza, publikowanej w Rocznikach Grudziądzkich oraz na stronie Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej.

Na stronie internetowej Grudziądzkiego Społecznego Komitetu Upamiętnienia biskupa Chrystiana, wg stanu z 7 czerwca 2024 r. nie ma żadnej publikacji z dorobku Koła Miłośników Dziejów Grudziądza, dotyczącej tematu początków Grudziądza.

Przemilczanie mojego ok. 40-letniego dorobku badawczego przez Prelegenta i jednocześnie ignorancja dorobku popularyzatorsko – badawczego KMDG jest zastanawiające.

¹ <http://chrystian.grudziadz.pl/artykuly/view/29/prelekcja>

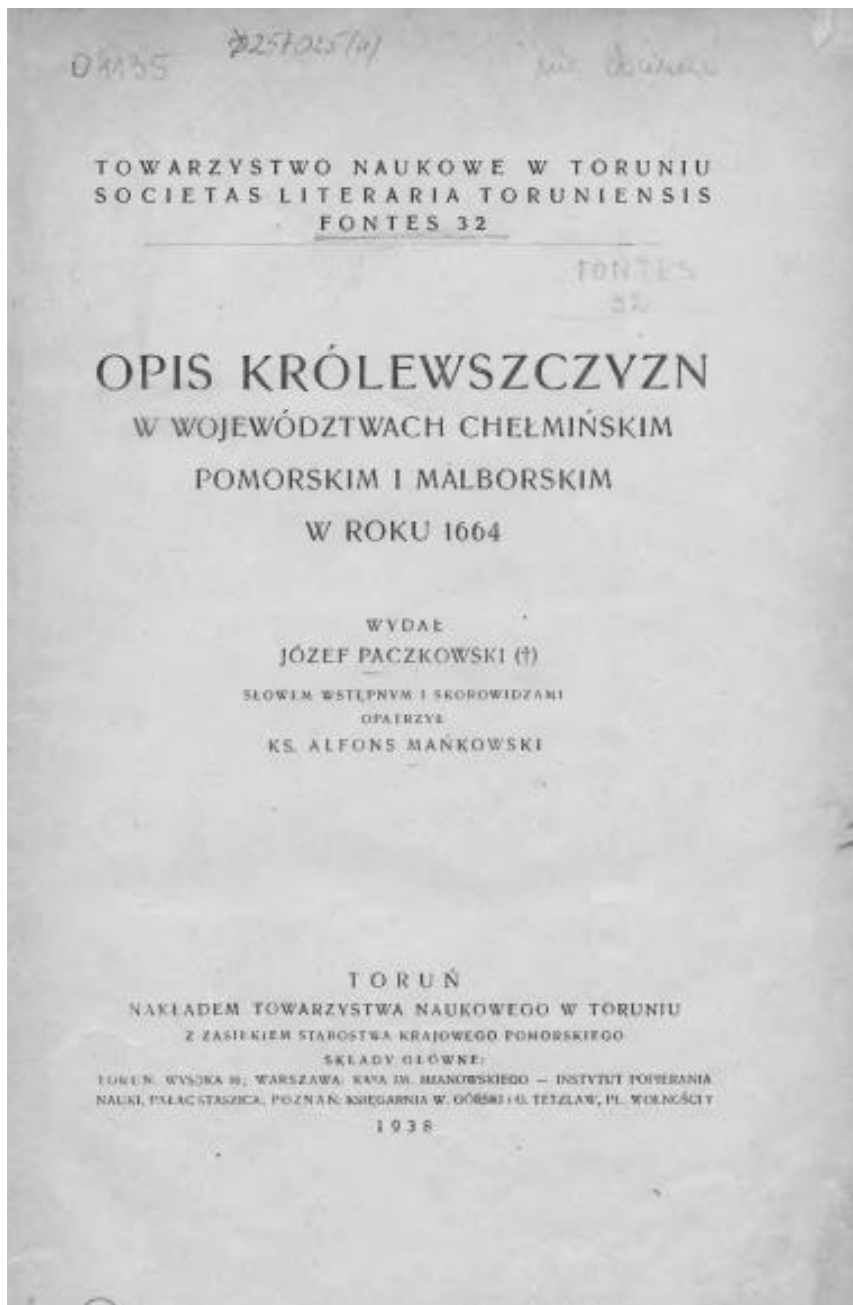
Tak się złożyło w Grudziądzu, że przez 40 lat byłem jedynym zawodowym historykiem, który badał miasto i jego architekturę w XIII w. W moim przypadku Paweł Grochowski zauważył tylko dwa niewielkie artykuły z 1998 r. i 2002 r.²

Poniżej kilka faktów z historii Grudziądza, nie podlegających żadnej dyskusji. Tu nie ma żadnych piętrowych hipotez. Są one obce warsztatowi historyka zawodowego.

1. Teren Grudziądza w obrębie murów do 1255 r. był w widłach Osy/Mokrej.
2. W latach 1245-1255, po śmierci biskupa Chrystiana, była tu katedra biskupa pomezkańskiego Ernesta, w szerokim tego słowa znaczeniu, czyli kościół katedralny oraz infrastruktura mieszkalna
3. W 1255 r. nastąpił katedry między biskupem chełmińskim a Krzyżakami. W 1472 r. król Kazimierz Jagiellończyk w przywileju o łaźni oświadczył, że jest sukcesorem połowy zamku.
4. Do 1278 r. nie było Krzyżaków bezpośrednio w Grudziądzu. Było to lenno należące do Krzyżaków. W Grudziądzu był polski rycerz Piotr z Grudziądza. Ten niewygodny pogląd ks. Stanisława Kujota został po 1945 r. w publikacjach naukowych oceniany.
5. Gardeja nie mogła być siedzibą biskupa Chrystiana, ponieważ w źródłach pojawiła się dopiero w 1285 r., 40 lat po śmierci biskupa Chrystiana. Rodzina Stango otrzymała te tereny, jako odszkodowanie za ziemie pozostawione po przeniesieniu siedziby biskupa pomezkańskiego do Kwidzyna i przyłączenia widel Osy do ziemi chełmińskiej. Transakcja jest szczegółowo opracowana przez Xaverego Froelicha w części ogólnej leksykonu Historia powiatu grudziądzkiego, z 1868 r. Froelich stał twardo na stanowisku, że Christburg przed 1255 r. był a terenie obecnego Grudziądza. Symbolicznie Chrystus Król z tympanonu może świadczyć o tej tożsamości.
6. Punkty topograficzne z tekstów przywilejów lokacyjnych jednomyślnie świadczą, że miasto było lokowane na terenie między Osą/Mokrą a Rowem Hermana, który na równoległym odcinku był fosą miejską, zasilaną pierwotnie z jeziora Tuszewskiego.
7. Należy uszanować stanowisko rajców miejskich z 1664 r., którzy pomijali rzekomy dokument lokacji z 1291 r. i legitymowali się dokumentem miejskim z 1240 r. Na wymienionym obszarze były wszystkie elementy składowe infrastruktury miasta: siedziba ławy, kościół parafialny, plac targowy, karczma.
8. Ewidentnie Grudziądz był lokowany między pierwszą i drugą lokacją Chełmna i Torunia, z lat 1233-1251. W świetle tych dokumentów lokacyjnych miasto otrzymało 40 łanów a kościół św. Jerzego 4 łany. Oficjalnie kościół św. Jerzego był parafialnym do 1618 r.

² P. Grochowski, Chrystian, Biskup Prus [...], s. 436.

9. Wg świadectwa wizytatora kościelnego kanonika Jana Ludwika Strzesza z l. 1667-1672, najstarszym obiektem sakralnym w Grudziądzu jest zachowana do naszych czasów dawna kaplica św. Michała Archanioła. Zdania, że kościół św. Mikołaja jest najstarszym parafialnym, nie podzielał również ponad 100 lat temu ks. dr Władysław Łęga.
10. Kościołowi św. Mikołaja należy się rola zaginionej kolegiaty diecezji chełmińskiej. Zwrot wydarzeń w 1255 r. przyczynił się zapewne do zaniechania fundacji kolegiaty w Wąbrzeźnie i kolegiata w połączeniu ze szkołą kolegiacką była w Grudziądzu.

*Stanowisko rajców
grudziądzkich
w sprawie urzędowego istnienia miasta, od kiedy.*

Zamek Grudziądzki.

Ten według dawnych lustracji i rewizji murowany, dachówką przykryty. Izby i pokoje tak w samym dziedzińcu jako i przed dziedzińcem w bramie podczas wojny przeszłej zrujnowane. Teraz sporządzone okna i piece porobione, dach tylko sam największej potrzebuje poprawy. (Bl. 90*) Stajnie i inne budynki nie złe, jako o tym stare i nowe inwentarze opiewają.

Działa.

Na zamku teraz jest dział 7, pięć spiżowych, a dwie żelazne. Hakownie 7, prochu beczek 3, w każdej centnar jeden. Kul ołowianych muszkietowych dwa centnary. Kul do dział 100. Lontow snopów 30, dzwon jeden.

Miasto Grudziądz.

1. Placi zamkowi ze wszystkich swych osiadłości i za wszelkie powinności, jako to od uprzywilejowanych ogrodów, gruntów miejskich i od ław rzeźniczych, według starodawnych praw, zwyczajów i lustracji anni 1623 czynszu na s. Marcin conjunctim, in una summa computando fl. 35 gr. 20

Z osobna rzeźnicy według swych praw annorum 1529 et 1636 et decreti regii anni 1638 dziesięć kamieni łoju tłuczonego à fl. 6, facit fl. 60

(Bl. 90*). 2. Toż miasto ma prawo na karczmy dwie, jako to w Nowej Wsi i w Rudzie, ażeby w tych wsiach i karczmach ani zamek, ani innej kondycji będący possessor piwa i innych liquorów na szynk nie dawał. Verifikowało to prawami krzyżackimi ab annis 1240 et 1404, item confirmatione divinae memoriae Sigismundi a. 1526 et decreto d. Sigismundi Augusti inter civitatem et generosum Petrum Woianowski capneum Graudentinensem anno 1559 lato, tum denique commissione regia anni 1645 et Mūs Vladislai IV eiusdem anni finali decreto, którym samemu miastu pro-pinatio przysądzona.

3. Ma też od rzeki Ossy in longitudine unus fundus jeziora aż do Rządza wolną rybitwę na Wiśle bez żadnej praepedycji zamkowej według zwyż pokazanych dwóch praw krzyżackich, confirmacyi Sigismunda króla anni 1526 i dekretów między także pomienionym starostą Woianowskim i starostą Szczepańskim anno 1643 ferowanych.

76

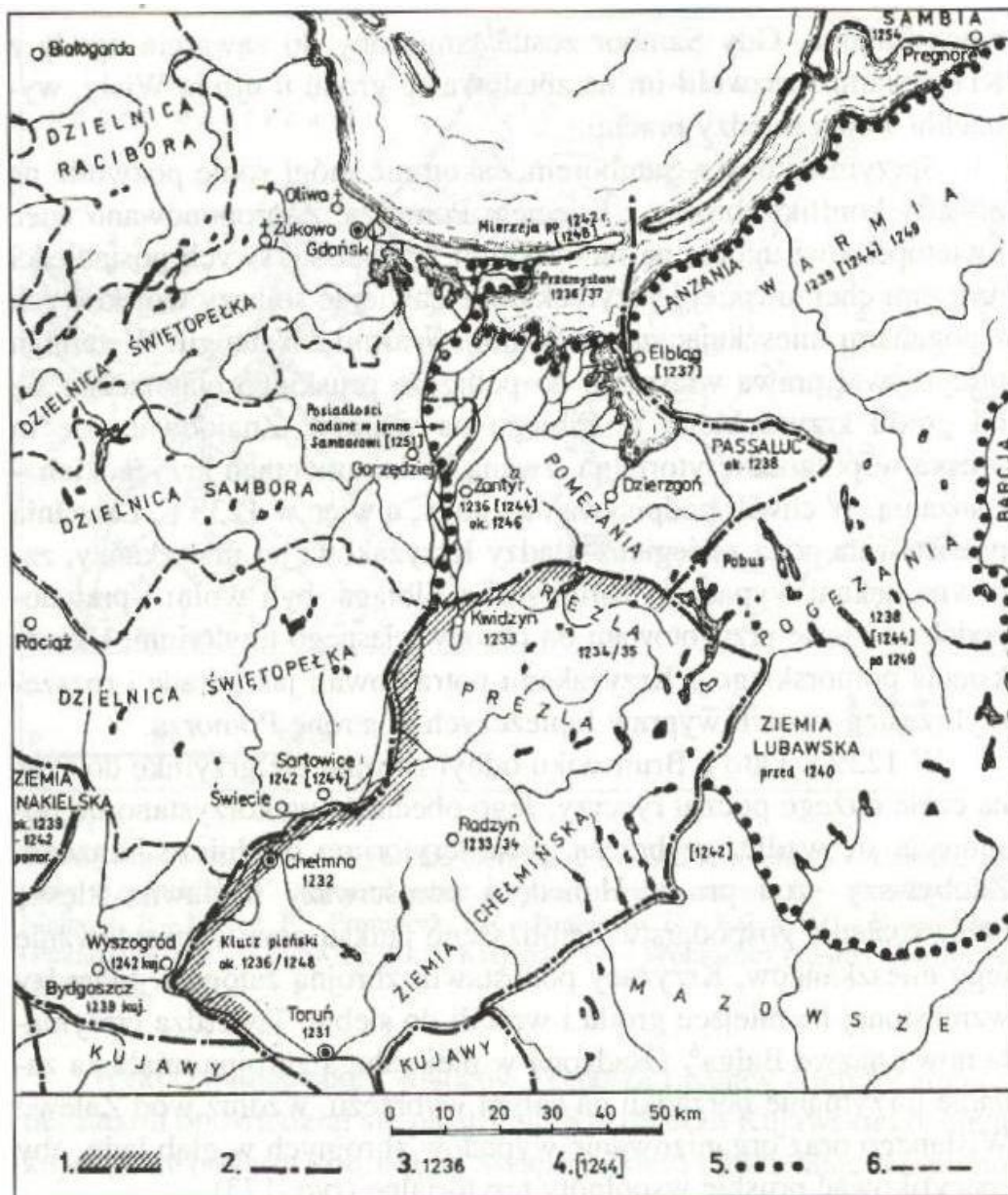
Przy obecnym głosie w dyskusji nie ma potrzeby podawania bibliografii. Wystarczy przypomnieć *Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza*, zawierający zestawienie bibliograficzne³.

W nawiązaniu do tego głosu w dyskusji warto zaznajomić się z recenzją pracy dr n. med. Pawła Grochowskiego, Chrystian Biskup Prus 1216-1245, z 2018 r. Recenzję napisał mediewista, profesor Uniwersytetu Warszawskiego Marian Dygo⁴. Niewątpliwie recenzja ta powinna zostać odnotowana w bibliografii Grudziądza, publikowanej w Rocznikach Grudziądza.

³ M. Szajerka, *800. rocznica założenia Grudziądza 1222-2022*, w: *Biuletyn Koła Miłośników Dziejów Grudziądza*, R. XX (2022), nr 22 (746).

<https://kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/publication/267655/edition/265175/content>

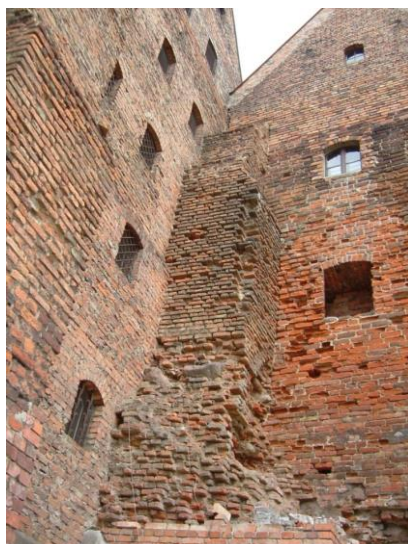
⁴ <https://apcz.umk.pl/OM/article/view/OM.2020.022/27653>

Ryc. 172.

Granica pomorsko-krzyżacka w latach 1231–1253: 1 – granica pomorsko-krzyżacka i prawdopodobnie rozgraniczenie sfer wpływów pomorskich i krzyżackich w 1235 r., 2 – inne granice Pomorza Gdańskiego i państwa krzyżackiego (na terenie Prus zasięg przypuszczalny), 3 – data podboju krzyżackiego lub założenie miasta, 4 – data utraty ziemi lub miejscowości przez Zakon, 5 – zasięg podbojów krzyżackich do 1253 r., 6 – inne granice (M. Biskup, G. Labuda, 1986).

Mapa rekonstrukcyjna Prus w czasach biskupa Chrystiana z zaznaczeniem widel Osy

Zachodnia przypora Bramy Wodnej, wykonana z cegieł romańskich (1 poł. XIII w.), „wtopiona” w ścianę później zbudowanego spichrza.

Przekłamaniem historycznym jest stwierdzenie Prelegenta wg stanu z 2018 r.:

Żaden też z zabytków architektury średniowiecznej tego miasta nie doczekał się kompleksowych badań i monografii naukowej⁵.

Już w 2007 r. opracowania doczekały się spichrze i Brama Wodna. Rocznik Grudziądzki, T. 17: 2007. W tomie 16 jest analiza architektoniczna kościoła św. Mikołaja. Opracowań doczekały się średniowieczne mosty w Grudziądzu. Analiza architektoniczna Bramy Wodnej i mostów uderza w hipotezy Prelegenta.

Wg P. Grochowskiego w Grudziądzu nie ma cegieł romańskich, z 1 poł. XIII w.⁶

Przez takie podejście do zagadnienia i brak krytycyzmu ze strony lokalnego środowiska po raz kolejny mam odliczanie narodzin Grudziądza, jako miasta od 1291 roku. Można śmiało rzec, że w dzisiejszych czasach Biskupina by nie odkryto.

Właśnie niedokończony klasztor cysterski w Grudziądzu jest „średniowiecznym Biskupinem”. Z tego zdali sobie tylko sprawę Profesorowie Oskar Sosnowski i Michał Walicki prawie 100 lat temu.

⁵ P. Grochowski, *Chrystian biskup Prus* [...], s. 18. W ubiegłym roku jeszcze bardziej wyeksponowano romańskie cegły niedopalki w wieżyczce wodociągowej. Nie ulega wątpliwości, że wodociąg pochodzi z czasów cysterskich Grudziądza. W przyziemiu Baszty Katowskiej jest romańskie wiązanie wozówkowe.

⁶ *Ibidem*, s. 370.

Okienko

Mur na Górze Zamkowej, bez krenelażu, jak na Pomorzu Zachodnim.

Notatki

(L.B.S.)

Redakcja: Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.